

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної та навчальної
роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ
« _____ » 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АКАДЕМІЧНИЙ ЖИВОПИС

для здобувачів вищої освіти зі спеціальності
023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
освітнього рівня першого (бакалаврського)
освітньої програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

Київ – 2023

Розробник: Крюкова Ганна Олексіївна, доцент кафедри образотворчого мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладачі: Стрельцова Світлана Вікторівна, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка; Ковальчук Остап Вікторович, професор кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол № 9 від «18» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри образотворчого мистецтва Ольга ШКОЛЬНА

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

«___» _____ 2023 р.

Гарант освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво» Ольга КОНОВАЛОВА

Робочу програму перевірено
«___» _____ 2023 р.

Заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи Алла ТАРАННИК

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), «___» 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), «___» 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), «___» 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ), «___» 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна		заочна	
Вид дисципліни	Обов'язкова			
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська			
Загальний обсяг кредитів/годин	21/630			
Курс	4		-	
Семестр	7	8	-	-
Кількість змістовних модулів з розподілом:	1	1	-	-
Обсяг кредитів	2	3	-	-
Обсяг годин, в тому числі:	60	90	-	-
Аудиторні	56	60	-	-
Модульний контроль	-	-	-	-
Семестровий контроль	-	30	-	-
Самостійна робота	4	-	-	-
Форма семестрового контролю	-	екзамен	-	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – професійна підготовка фахівця з високим рівнем художньої майстерності, обумовленої знанням технік, матеріалів, технології живопису, здатного до самостійного творчого вирішення завдань.

Завдання курсу:

- отримання професійних знань для здобуття навичок роботи в галузі академічного живопису (зокрема, при роботі над напівфігурою, її пропорціями, передачею портретної схожості, характеру натури);
- закріплення практичних навичок роботи у техніці олійного живопису;
- засвоєння студентами законів, правил ведення довготривалої та короткотривалої роботи;
- сприяння розвитку творчих здібностей студентів та розкриттю творчого потенціалу в процесі виконання учбових завдань;

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності формуються загальні та фахові компетентності:

- ЗК 5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- ЗК 9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність)
- ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт
- ЗК 13. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- СК 1. Здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища
- СК 3. Здатність формулювати цілі особистісного і професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей

- СК 7. Здатність адаптувати творчу (індивідуальну та колективну) діяльність до вимог і умов споживача
- СК 9. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності

3. Результати навчання за дисципліною

Знання:

- основні методи, техніки та матеріали олійного живопису, технології їх використання, зображувально-виразних можливостей засобів живопису в рішенні образних задач;
- принципи композиційного вирішення постановок;
- закономірності побудови форми на зображувальній поверхні;
- основи пластичної анатомії, рисунку, композиції, кольорознавства;
- історію образотворчого мистецтва старих майстрів, сучасні тенденції живопису;
- основні етапи ведення роботи над живописним твором.

Практичні навички і вміння:

- писати олійними фарбами в техніці академічного живопису портрет та фігуру людини;
- передавати пропорції та характерні особливості натури;
- організувати простір засобами живопису – колір, світлотінь, тон, пляма, шляхом передачі взаємозв'язку з оточенням;
- організувати простір з врахуванням співвідношення площини й об'єму, світлого й темного, ритму й руху, рівноваги мас, тощо;
- створювати етюди фігури людини;
- формувати власний творчий почерк.

Результати навчання:

- РН 1. Застосовувати комплексний художній підхід для створення цілісного образу
- РН 2. Виявляти сучасні знання і розуміння предметної галузі та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.
- РН 5. Аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел.
- РН 6. Застосовувати знання з композиції, розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення і виконувати їх у відповідних техніках та матеріалах.
- РН 7. Відображати морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів образотворчого, декоративного мистецтва, реставрації та використовувати існуючі методики реставрації творів мистецтва в практичній діяльності за фахом
- РН 8. Аналізувати, стилізувати, інтерпретувати та трансформувати об'єкти (як джерела творчого натхнення) для розроблення композиційних рішень; аналізувати принципи морфології об'єктів живої природи, культурно-мистецької спадщини і застосовувати результати аналізу при формуванні концепції твору та побудові художнього образу.
- РН 18. Формувати екологічну свідомість і культуру особистості,

застосовувати екологічні принципи в житті та професійній діяльності.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійні
		Аудиторна:					
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
7 семестр							
Змістовий модуль I. Зображення напівфігури							
Тема 1. Зображення одягненої напівфігури людини (з руками)	16			16			
Тема 2. Зображення оголеної напівфігури (з руками)	20			20			
Тема 3. Зображення оголеної напівфігури зі спини.	20			20			
Тема 4. Етюд кистей рук	4						4
Модульний контроль							
Разом	60			56			4
Підготовка та проходження контрольних заходів							
Усього	60			56			4
8 семестр							
Змістовий модуль II. Зображення оголеної натури в ракурсі							
Тема 1. Зображення оголеної напівфігури в русі.	16			16			
Тема 2. Зображення оголеної напівфігури в складному ракурсі.	20			20			
Тема 3. Зображення стоп з натури (2 шт.)	16			16			
Тема 4. Етюд сидячої фігури	8			8			
Модульний контроль							
Разом	60			60			
Підготовка та проходження контрольних заходів							
Усього	90			60			

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Зображення напівфігури

Тема 1. Зображення одягненої напівфігури людини (з руками) (16 год.)

Матеріали: 80x60, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Довгострокова постановка має на меті закріпити вміння студентів писати портрет, сформувати знання про написання одягу та рук. Увага

приділяється вивченню колірних та тонових локальних співвідношень; контрасти, нюанси, вивчення фактури та кольору, уточнення тонових плям.

Композиція у форматі. Розкриття полотна методом «від плями». Деталізація (робота над портретними особливостями). Світло і тінь, рефлекси. Узагальнення. Підпорядкування другорядного головному.

Тема 2. Зображення оголеної напівфігури (з руками) (20 год.)

Матеріали: 80x60, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Серед основних задач при роботі з постановкою: композиційне рішення, анатомічно правильне зображення форм людського тіла, передача простору, середовища і умов освітленості. Не менш важливим є оволодіння методом послідовного ведення роботи (композиція, малюнок на полотні, підмальовок, ліплення форми, деталізація, фактурне письмо олійними фарбами).

В процесі написання роботи потрібно передати характер природи, пропорції та об'єм; взяти основні кольорові співвідношення світла та тіні; вірно визначити тональність постановки. Потрібно домогтися, щоб зображення оголеної напівфігури сприймалось в середовищі та виглядало цілісно.

Тема 3. Зображення оголеної напівфігури зі спини. (20 год.)

Матеріали: 80x60, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Необхідно проаналізувати пропорції, рух та ракурс природи. Композиція у форматі. Підмальовок. Основні колірні та тональні співвідношення зважаючи на джерело освітлення. Узгодження колірного тону, яскравості. Робота над оптичним змішенням кольорів, контрастом, колірною гармонією. Робота над колоритом при зображенні постановки. Передача об'єму. Деталізація. Уточнення. Узагальнення.

Змістовий модуль II. Зображення оголеної природи в розвороті

Тема 1. Зображення оголеної напівфігури в русі (16 год.)

Матеріали: 80x60, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Аналіз постановки. Композиція. Передача загального руху голови відносно тулуба, пропорції. Розкриття полотна методом «від плями». Основні колірні та тональні співвідношення (світло-тінь).

Важливо правильно виділити колірні відносини тіла до тіла та тіла до тла, освітлених частин тіла до півтонів і до тіней. Наступним етапом є колірні уточнення (рефлекси). Робота над деталізацією та передачею характерних особливостей природи, її характеру, настрою. Потрібно уважно проліпити кольором форму голови, шиї, спини, виявивши їх конструктивний і пластичний взаємозв'язок.

Тема 2. Зображення оголеної напівфігури в складному ракурсі. (20 год.)

Матеріали: 80x60, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Триває вивчення конструктивно-анатомічної будови фігури людини в ракурсі та складному розвороті. Основним завданням є відтворення руху натури, академічне письмо в техніці олійного живопису з передачею колірних контрастів тіла до тіла, тіла до оточення, світла до тіні. При цьому потрібно врахувати різний колір шкіри на різних ділянках тіла.

Уважне ліплення форми повинно вестися на основі розуміння конструкції та анатомічної будови фігури людини. Поряд з вивченням форми треба домогтися виразності характеру портретованого. На завершальному етапі узагальнити деталі, підпорядкувавши другорядне головному.

Тема 3. Зображення стоп з натури (2 шт.) (16 год.)

Матеріали: 40x50, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Кількість: 2 шт.

Дане завдання спрямоване на формування знань та вмінь студентів передавати пластику стоп і особливості форми, пропорції, об'єм та колірні нюанси окремих частин фігури.

Тема 4. Етюд сидячої фігури (8 год.)

Матеріали: 60x50, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Робота над етюдом сидячої натури спрямована на збагачення досвіду студентів «ліпити» об'єм натури, правдиво передавати перше враження, а також освітлення, рефлекс, світло та тінь. Особливо потрібно звернути увагу на середовище, та м'яко поєднати його з зображуваним. Необхідно слідкувати за силуетом натури. Дуже важливо правильно виділити колірні відносини тіла до тла, освітлених частин тіла до півтонів і до тіней. При цьому потрібно врахувати різний колір шкіри на різних ділянках тіла. В етюді триває вивчення конструктивно-анатомічної будови фігури людини.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Види діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	Не передбачено навчальним планом			
Відвідування семінарських занять	1	Не передбачено навчальним планом			
Відвідування практичних занять	1	28	28	30	30
Робота на семінарському занятті	10	Не передбачено навчальним планом			
Робота на практичному занятті	10	28	280	30	300
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	Не передбачено навчальним планом			
Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	-	-
Модульний контроль (перегляд)	25	Не передбачено навчальним планом			
Виконання ІНДЗ	30	Не передбачено			
Разом		-	313	-	330
Максимальна кількість балів:		313		330	
Розрахунок коефіцієнта:		643: 60 = 10,72			
Екзамен		40			

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Змістовий модуль І. Зображення напівфігури

Тема 4. Етюд кистей рук (4 год.)

Матеріали: 30x40, полотно або картон, олійні фарби, пензлі, розчинник.

Завдання полягає в продовженні вивчення зображення кистей рук з натури. Необхідно створити короткочасний етюд пари рук в складному ракурсі з натури, промоделювати об'єм шляхом передачі світло-тіньових співвідношень. (5 б.)

Критерії оцінювання рівня виконання завдань для самостійної роботи:

1. Композиція – 1 б.;
2. Пропорції – 1 б.;
3. Пластичне вирішення – 1 б.;
4. Колірне та тонове вирішення – 1 б.;
5. Якість виконання (техніка) – 1 б.

6.3 *Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.*

З дисципліни «Академічний живопис» навчальним планом відповідно до освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво» не передбачено проведення модульного контролю.

6.4 *Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.*

У 8 семестрі семестровий контроль з дисципліни «Академічний живопис» проводиться у вигляді виконання практичного завдання на задану тему. Тематика, вимоги та критерії оцінювання семестрового контролю визначаються і затверджуються окремою програмою екзамену.

Критерії оцінювання екзамену	Максимальна к-сть балів
Студент демонструє повні і глибокі знання навчального матеріалу; натуру гармонійно закомпоновано у заданому форматі; правдиво відтворено пропорції з урахуванням характерних особливостей; взято основні колірні співвідношення світла та тіні, рефлексів, падаючих тіней; студент демонструє академічну техніку написання олійними фарбами; екзаменаційну роботу виконано на високому художньому рівні, що виявляє глибокі знання студента з пластичної анатомії та підкреслює вміння моделювати об'єм засобами живопису. <u>Техніко-технологічні типові помилки</u> - Не доопрацьовано оточення (фон) постановки.	36-40
Студент володіє знаннями з навчального матеріалу, впевнено володіє і використовує технічні прийоми, вміє своєчасно проаналізувати художньо-образний зміст постановки та виправити допущені неточності; допускає несуттєві помилки, але в цілому робота виконана охайно і на досить якісному рівні. <u>Техніко-технологічні типові помилки</u> - Не великі погрішності в пропорціях; - Не великі тональні неточності відносно тіней та рефлексів.	31-35
Студент володіє знаннями з навчального матеріалу, але допускає неточності в сприйнятті та відтворенні натури, не завжди вміє самостійно зробити аналіз та порівняння у своїй роботі, висновки щодо зроблених ним помилок. <u>Техніко-технологічні типові помилки</u> - Допущені пропорційні помилки при зображенні натури; - Відсутня схожість.	26-30
Студент володіє певними знаннями, але допускає помилки в знаходженні пропорцій та перспективному скороченні; не може самостійно проаналізувати та виправити зроблені помилки. <u>Техніко-технологічні типові помилки</u> - Допущені перспективні помилки; - Не дотримані пропорції; - Відсутня схожість; - Робота не сприймається цілісно та виразно.	21-25
Студент володіє меншою частиною навчального матеріалу, має низький рівень розвитку умінь та навичок, що перешкоджає відобразити задум належним чином, виконує живописну постановку із зображенням натури з суттєвими композиційними, конструктивними чи світло-тоновими похибками.	16-20

<u>Техніко-технологічні типові помилки</u> <ul style="list-style-type: none"> - Допущені перспективні помилки; - Не дотримані пропорції; - Відсутня схожість; - Плутанина в тональному та колірному вирішенні, що заважає підпорядкованості деталей окремих частин цілому; - Бракує охайності в роботі. 	
<p>Студент має низький рівень розвитку умінь та навичок, сприймає та відтворює натуру з порушенням пропорційних співвідношень та правил перспективи, демонструє слабо розвинуте художньо-естетичне мислення та елементарні навички в творчій художній діяльності; допущені грубі помилки, що принципово спотворюють форму, робота не завершена, або ж фактично відсутня і створює погане враження.</p> <u>Техніко-технологічні типові помилки</u> <ul style="list-style-type: none"> - Не закомпоновано у форматі; - Відсутня схожість; - Відсутня тепло-холодність; - Наявні грубі перспективні помилки; - Формальне тонове рішення; - Бракує охайності в роботі; 	0-15

6.5 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

При проведенні іспиту студентом виконується практичне завдання на задану тему.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична карта дисципліни «АКАДЕМІЧНИЙ ЖИВОПИС»

Академічний живопис	
VII семестр	
разом 60 год., з них: практичні заняття – 56 год., самостійна робота – 4 год.	
Змістовий модуль I. Зображення напівфігури	
Практичні заняття	Самостійна робота
Тема 1. Зображення одягненої напівфігури людини (з руками) 88 б.	Тема 4. Етюд кистей рук (1 шт.) 5 б.
Тема 2. Зображення оголеної напівфігури (з руками) 110 б.	
Тема 3. Зображення оголеної напівфігури зі спини. 110 б.	
Разом – 313 б.	
VIII семестр	
разом 90 год., з них: практичні заняття – 60 год., семестровий контроль – 30 год.	
Змістовий модуль II. Зображення оголеної натури в розвороті	
Практичні заняття	
Тема 1. Зображення оголеної напівфігури в русі 88 б.	
Тема 2. Зображення оголеної напівфігури в складному ракурсі 110 б.	
Тема 3. Зображення стоп з натури (2 шт.) 88 б.	
Тема 4. Етюд сидячої фігури 44 б.	
Разом – 330 б. + 313 б. (за VII семестр) = 643	
Коефіцієнт визначення успішності – 643 : 60 = 10,72	
Екзамен – 40 б.	

8. Рекомендовані джерела

Основна:

1. Жердзицький В. Особливості художнього сприйняття живопису. Дизайн-освіта. Х.: ХДАДМ, 2008. 168 с.
2. Зайцева В. Практика композиції : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 116 с. : кольорові. іл. (Наявний в бібліотеці Університету).
3. Іванов-Ахметов В. М. Навчальний рисунок (рисунок голови людини) / В. М. Іванов-Ахметов; Міністерство освіти і науки України, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут». Київ : НТУУ «КПІ», 2006. 79 с. : рис. (Наявний в бібліотеці Шамо 18/2, 1 примірник)
4. Кириченко М. А. Основи образотворчої граматики : навчальний посібник / М. А. Кириченко, І. М. Кириченко. 2-е видання перероблене та доповнене. Київ : Вища школа, 2002. 190 с. : іл. ISBN 966-642-055-4 (Наявний в бібліотеці Шамо 18/2, 69 примірників)
5. Техніка і технологія олійного живопису: навч. посіб. / Уклад. Е.В. Белкіна, О.І. Конопко. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка. 2010. 92 с. (Наявний в бібліотеці Університету в 15-ти примірниках).
6. Трошкіна О. А. Рисунок голови людини [Текст] : посібник / О. А. Трошкіна, В. В. Михалевич. Київ : НАУ, 2011. 128 с. (Наявний в бібліотеці Шамо 18/2, 1 примірник.)

Додаткова:

1. Перепадя В. В. Рисунок. Проблеми творчості в навчальному процесі. – Львів: «Палітра», 2003.
2. Попов М. Т. Альбом: рисунок, живопис. Київ : ТОВ «Європа Прінт», 2008. 134 с.
3. Сухенко В. О. Академічний рисунок. Підручник. Київ : Амадей, 2016. 232 с.
4. Туманов І. М. Рисунок. Живопис. Скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.
5. Чен Н.В. Нетрадиційні техніки зображення: Навчально-методичний посібник. Харків: Скорпіон, 2007. 48 с. (Наявний в електронному репозиторії: <http://elib.kubg.edu.ua/2813/>)
6. Щербина В. Г. Практична композиція. Кривий Ріг : Оксан-Принт, 2008. 187 с.
7. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 112 с.
8. Ятченко Ю. М. Мистецтво рисунка. Київ : НАУ, 2005. 60 с.